

3) Звільнення від покарання здійснюється відповідно до положень Загальної частини Кодексу.

4) Звільнення від покарання, передбачене в ч. 4 ст. 74, ч. 1 ст. 75, ч. 1 ст. 79, п. 1 ч. 3 ст. 81, п. 1 ч. 4 ст. 82, ч. 2 ст. 86 цього Кодексу, не застосовується до осіб, які засуджені за корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, умисні кримінальні правопорушення, вчинені в особливий період або в умовах надзвичайного стану.

2. *Групові правила загальних засад звільнення від покарання* мають врегульовувати застосування об'єднаних в групи різновидів звільнення від покарання: 1) звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності реалізації кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74, ст. 80 КК); 2) звільнення від покарання у зв'язку із недоцільністю реального відбування особою покарання (статті 75, 79 КК); 3) звільнення від покарання у зв'язку з виправленням засудженої особи (статті 81, 82 КК); 4) звільнення від покарання у зв'язку зі станом здоров'я засудженої особи (ч. 1 ст. 83, стаття 84 КК).

3. З урахуванням загальних та групових правил звільнення від покарання суди мають застосовувати *спеціальні правила звільнення від покарання* щодо неповнолітніх, при сукупності злочинів або вироків, на підставі угоди про примирення або визнання вини. Спеціальними правилами загальних засад звільнення від покарання є передбачені законом про кримінальну відповідальність положення, що врегульовують застосування специфічних правовідносин, зумовлених особливостями суб'єкта злочину; множинністю злочинів; порядком ухвалення судового рішення. Вони потребують подальшого дослідження та формулювання.

Джу́жа Олександр Миколайович,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

У процесі свого розвитку кримінологія окреслила і свій предмет, до якого нині входять чотири основні елементи: злочинність як соціально-правове явище; особа злочинця; причини та умови (детермінанти) злочинності; запобігання злочинам [1; 2].

Розглянуті основні елементи предмета кримінології не вичерпують всього його змісту. Щоб повніше, глибше і ефективніше вирішувати завдання, що стоять перед нею, кримінологія вивчає і питання, які не входять до її предмета, або

увійшли недавно. Це питання в літературі є дискусійним, і пов'язане з тим, що до цих проблем мають відповідне відношення інші юридичні та неюридичні науки.

Для позначення проблеми поведінки потерпілого в науковій літературі з'явився термін «віктимологія» – вчення про жертву злочину [3, с. 7]. У кримінологічних дослідженнях до недавнього часу основна увага приділялась виключно поведінці злочинця, а взаємозв'язок між поведінкою злочинця та потерпілого викликав незначний інтерес. Разом з тим потерпілий є другою стороною, яка причетна до злочину. Саме він вступає в безпосередні відносини зі злочинцем, а тому цією проблемою повинна займатись кримінологія, тобто її віктимологічний напрям.

Віктимологія виникла і розвивалась як напрям у кримінології, що вивчає жертву злочину. Однак з часом погляд на неї змінився, зокрема стосовно предмета віктимології та її наукового статусу. Д. В. Рівман визначив їх таким чином: віктимологія – це галузь кримінології, або приватна кримінологічна теорія, що розвивається в її межах; віктимологія – це допоміжна для кримінального права, кримінально-процесуального права, криміналістики міждисциплінарна наука про жертву злочину. Вона існує і функціонує паралельно з кримінологією; віктимологія – це загальна теорія, вчення про жертву, що має предметом дослідження жертву будь-якого походження, як кримінального, так і не пов'язаного зі злочинцем. Віктимологія є самостійною наукою, приналежність якої до юридичної можна визнати тільки частково. Насамперед, це наука про безпеку життєдіяльності людини [3, с. 8].

Якщо поглиблено вивчати предмет науки кримінології, то ми не можемо не визнати віктимологічного впливу практично на всі його елементи, такі як злочинність, причини та умови її вчинення, особа злочинця та особливо на заходи запобігання злочинам та правопорушенням.

Перенесення кримінологічних акцентів на потерпілих не може не викликати наукових пошуків нових підходів до визначення як напрямів, так і змісту профілактичної роботи в цілому, так і організації запобігання конкретним видам злочинам. Більш того, багато відомих перевірених, а іноді забракованих заходів профілактики виявляються в абсолютно новому світлі, якщо подивитися на них не «від злочинця», а «від потерпілого».

Разом з тим, віктимологічний підхід дозволить розробити додаткові заходи позитивного впливу на осіб, які з найбільшою ймовірністю можуть виявитися потерпілими від злочинів. Тому віктимологічні аспекти знаходять своє місце як в кримінології, так і в усіх напрямках профілактики злочинів [4, с. 134].

Для загального соціального запобігання злочинам включення віктимологічного компонента пов'язано у більшій мірі з тактичною стороною справи. Адже виявлення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, завжди включало те, що пов'язано з особою та поведінкою потерпілих, але цілісне уявлення про значущість цієї обставини, на жаль, відсутнє і у загальній запобіжній тактиці даний негативний кримінологічний компонент враховувався формально, а отже, і реалізовувався вкрай недостатньо. Знайти місце резервам загального за рахунок включення до неї віктимологічного компонента – означає наблизити вирішення існуючих у цій частині проблем [5, с. 49].

Спеціальне віктимологічне запобігання, як і запобігання традиційного напрямку, є її доповненням і складається з ряду компонентів:

1) віктимологічного запобігання, яке включає виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, якщо ці детермінанти пов'язані з особою та поведінкою потерпілих, усунення цих причин і умов, особливо останніх;

2) невідкладного віктимологічного запобігання, яке включає запобігання окремим видам злочинів, що готуються, з використанням захисних ресурсів потенційної жертви, а також тактичних можливостей, що виникають при організації запобіжної роботи «від потерпілого».

3) індивідуального віктимологічного запобігання, яке включає:

а) виявлення осіб, які, судячи з їх поведінки або сукупності особистісних характеристик, з найбільшою ймовірністю в певних ситуаціях можуть виявитися жертвами злочинів;

б) організацію щодо цих осіб заходів виховання, навчання, забезпечення особистісної безпеки;

в) віктимологічний вплив під час розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень.

Вивчення віктимологічного аспекту запобіжної роботи [6; 7] (спеціального віктимологічного запобігання) пов'язане з необхідністю вирішення організаційних, інформаційних та тактико-методичних проблем.

Заходи віктимологічного характеру спрямовані на усунення, нейтралізацію або зменшення факторів, що обумовлюють або сприяють віктимності. Вони включають вплив як на чинники, що детермінують неправомірну або аморальну поведінку жертв від злочину, так і чинники, що підвищують ризик стати потерпілим при правомірній і, особливо, активній (ініціативній) поведінці.

На підставі викладеного, віктимологічне запобігання злочинам можна визначити як специфічну діяльність соціальних інституцій, спрямовану на усунення (нейтралізацію) факторів (обставин, ситуацій), що сприяють віктимній поведінці та учиненню злочинів; виявлення груп ризику й окремих осіб з метою превентивного впливу на них, а також активізації їх захисних можливостей; розроблення (удосконалення) засобів захисту різних груп населення від подальшої їх віктимізації. У віктимологічному запобіганні необхідно розрізняти загальносоціальний (нейтралізація чинників загальної віктимізації), спеціально-кримінологічний (обмеження, усунення й відвернення чинників віктимності) та індивідуальний (вплив на конкретних осіб) рівні..

Список використаних джерел

1. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.

2. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

3. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи : дис... докт. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001. 484 с.

4. Джужа О. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину. *Право України*. 2002. № 2. С. 134–135.

5. Косенко С. Віктимологічна профілактика в системі запобігання злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 12. С. 48–52.

6. Шаповалов О. В. Криміногенні ризики сьогодення і шляхи профілактики віктимності населення. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 5. С. 119–120.

7. Михайленко П. П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України. У 3 т. Київ : Генеза, 1999. 942 с.

Кісілюк Едуард Миколайович,
заступник начальника управління –
начальник організаційно-наукового
відділу управління науки та інновацій
Департаменту освіти, науки та спорту
Міністерства внутрішніх справ України,
кандидат юридичних наук, доцент

**СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ.
МИХАЙЛЕНКО ПЕТРО ПЕТРОВИЧ (1914–2008)**

***доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук
України, заслужений діяч науки і техніки України, почесний член
12 міжнародних наукових установ (академій, асоціацій, інститутів),
стипендіат Президента України, генерал-лейтенант внутрішньої служби
у відставці, президент Міжнародної академії фундаментальних основ
буття***

Знайомство з відомим науковцем, талановитим педагогом, Людиною з великої літери – Петром Петровичем Михайленком відбулося у 1994 році, коли я навчався на першому курсі Української академії внутрішніх справ. Саме в ці роки, після зняття у 1990 році всіх обвинувачень у буржуазному націоналізмі і повернення заслужених звань і вчених ступенів Петро Петрович переживав